

näkymätön on poikkeuksellista filosofiaa: se on maanläheistä dialogia, joka kurkottaa ylöspäin kummankin keskustelijan omalta ja erilaiselta ajattelun perustalta. Se on populaaria siinä mielessä, että käsitteellinen taiteilu puuttuu. Se puhuu asioista niiden omilla nimillä. Sokrateen sanoin: "Humaltukaa, nuoret!"

Pekka Toikka

n&n

Filosoifeista rakastettavin

Juhani Pietarinen, *Ilon filosofia. Spinozan käsitys aktiivisesta ihmisestä*. Yliopistopaino, Helsinki 1993. 192 s. 156 mk.

Baruch Spinozasta (1632-1677) puhuttaessa muistetaan lähes aina korostaa hänen filosofiansa vaikeataajuutta. Tämä on valittavaa.

On totta, että Spinozan pääteoksen, *Etiikan*, todellinen ymmärtäminen on osin lähes mahdotonta, mutta silti kirja voi antaa kokemattomallekin lukijalle paljon. En menisi suositteluun kenellekään satunnaiselle filosofian harrastajalle esimerkiksi Immanuel Kantin *Puhtaan järjen kritiikkiä* tai G.W.F. Hegelin koottuja. Sen sijaan mainostaisin mielelläni *Etiikkaa* tai vaikkapa Ludwig Wittgensteinin *Tractatus logico-philosophicus*.

Näissä molemmissa filosofian klassikoissa on aineksia, jotka ulottuvat pitkälle yli niiden teoreettisen sisällön. Niissä on runollista jylhyyttä, josta nauttiminen ei edellytä muuta kuin halua painiskella älyllisten ongelmien ja yllättävien näkökulmien parissa.

Tractatus on suomennettu, mutta *Etiikka* odottaa yhä vuoroaan. Epävirallisten tietojen mukaan käänös on nyt tekeillä ja hyvä niin: on jo korkea aika.

Ensiapua suomenkielisen Spinoza-kirjallisuuden puutteen on tuonut professori Juhani Pietarinen, jonka *Ilon filosofia* on

selkeä johdatus Spinozan ajattelun keskeisiin piirteisiin.

Taiteilijoiden filosofi

Spinoza on filosofi, jonka ajatukset ovat vuosisatojen varrella löytäneet vastakaikua erityisesti taiteilijoiden keskuudessa. Näin siitäkin huolimatta, ettei filosofi itse kirjoituksissaan puhunut taiteista juuri mitään.

Yksi varhaisista Spinozan ihailijoista oli Goethe ja nykykirjailijoista on Spinozan filosofiaa soveltanut romaaneissaan muun muassa Michel Tournier, joka on nostanut *Etiikan* toiseksi keskeiseksi kirjaksi *Raamatun* rinnalle. Muusikoista Spinozaa lukee lohtua ja elämänohjeita saadakseen ainakin Daniel Barenboim.

Barenboim on juutalainen ja niin oli Spinozakin, mutta filosofi karkoitettiin uskonnollisesta yhteisöstään harhaoppisena jo nuorena. Tämä on sittemmin tuottanut juutalaiselle älymykselle suhtautumisvaikeuksia, vaikka esimerkiksi Israelin valtion perustajiin kuulunut David Ben-Gurion vaati aikanaan Spinozan maineen palauttamista.

Ilmiselvästi kerettiläisyydestään huolimatta Spinoza on niin rakastettava ja "pyhä" ajattelija, että hänen kiroamisensa pitäisi tuottaa omantunnon tuskia kenelle tahansa.

Ateistin Jumala

Spinozan suurin synty sisältyy hänen ehkä kuuluisimpaan lausahdukseensa *Deus sive natura*, Jumala eli luonto. Jumala on yhtä kuin luonto, joten hänen olemukseensa kuuluvat yhtä hyvin niin ulottuvaiset kuin henkisetkin ominaisuudet.

Luontoon samastuva Jumala on myös persoonaton ja vailla perinteisesti ymmärrettyä vapaata tahtoa. Jumala toteuttaa itseään omien (luonnon)lakiansa mukaisesti vääjäämättä ja ikuisesti.

Jos ei halota hiuksia, voidaan sanoa, että Spinozan filosofia on panteismia: Jumala on läsnä

kaikkiolla, maailman vähäpätöisimmässäkin osassa. Spinozan filosofia on monismia: olevainen on yksi ja jakamaton. Spinozan filosofia on rationalismia: korkein tieto saavutetaan järjen, ei havainnon avulla.

Ihmisen korkein hyvä on Spinozalle Jumalan älyllistä rakastamista. Ja tämä rakkaus on sitä suurempaa, mitä enemmän me Jumalasta tiedämme. On helppo nähdä, että Spinozan filosofiassa olisi aineksia eräänlaiseksi modernin ajan jumalattomaksi uskonnoksi. Se vastaa monin paikoin nykyistä tieteellistä maailmankuvaa, mutta sisältää myös uskonnolle välttämättömiä piirteitä: siinä on mystiikkaa, se lohduttaa, se antaa neuvoja elämän varalle ja tarjoaa yhtenäisen maailmanselityksen.

"Väärä" järjestys

Juhani Pietarinen lähestyy Spinoza *Etiikkaa* tavallaan "väärässä" järjestyksessä. Yleistajuisuuteen pyrkiessään Pietarinen on päättänyt käsitellä ensin *Etiikan* käytännöllisempiä ulottuvuuksia ja säästää kahden ensimmäisen osan metafysiikan tuonemmaksi.

Pietarinen johdattaa lukijan Spinozan maailmaan hellävaraisen taitavasti, mutta näin päin edeten katoaa näkyvistä osa *Etiikan* vaikuttavuudesta, sen "geometristen" aksiomien, määritelmien, todistusten ja seurauslauseiden varaan rakennetusta dramatiikasta. *Ilon filosofia* antaa Spinozalle aavistuksen verran liikaa lepertelevän humanistin ominaisuuksia.

Oman käsitykseni mukaan Spinozan "Ihmeiden" merkitys nousee pitkälti hänen metafysiikkansa ankaruuden kautta. Ensimmäisen osan Eukleideen geometrista esitystapaa jäljittelevä, viileä teoreettisuus vaihtuu osan lopun liitteessä kiihkeäksi teologiseksi palopuheeksi, naiivin uskonnollisuuden raivokkaaksi pilkaksi. Toinen osa jatkaa ensimmäisen linjoilla, kun taas kolmannessa ja neljännessä luvussa puhutaan tunteista ja annetaan hyvän elämän

ohjeita — toki edelleen geometrisessa järjestyksessä.

Huipennus tulee viimeisessä eli viidennessä luvussa, jonka monet filosofit ovat tuominneet arvottomaksi sotkuksi: siinä Spinoza esittää hämärimmät ajatuksensa muun muassa mielen kuolemattomuudesta ja korkeimman tiedon eli intuition luonteesta. *Etiikka* on siis mitä suurimmassa määrin kokonainen kirja, ei pelkkä teorioiden kokoelma.

Klassikon jäljillä

Yksi Pietarisen kirjan esikuvista on englantilaisen Stuart Hampshiren vuonna 1951 julkaisema pieni, mutta upea teos *Spinoza*, joka lienee innostanut tuhansia ihmisiä tutustumaan hollantilaisen ajattelijan kirjoituksiin. Esimerkiksi Esa Saari-
nen on nähdäkseni kirjoittanut *Länsimaisen filosofian historiansa* Spinoza-jakson pääasiassa Hampshiren kirjan tietojen pohjalta.

Pietarinen jatkaa Hampshiren perinnettä hyvin. *Ilon filosofia* on helppolukuinen kirja, joka ei kuitenkaan yksinkertaista asioita liiaksi. Pietarisen ensijainen pyrkimys on ymmärtää Spinozan filosofiaa, ei kritikoida tai aina selittää sitä parhain päin. Pietarisen tulkinnat noudattavat kohtuutta, joten kirja on tässä mielessä luotettava johdanto aiheeseen.

Sen sijaan kirjan typografia on kamala. Kansi on kyllä siisti, mutta teksti on rumaa ja vaikealukuista. Hämmästyttävän keho on myös Pietarisen laatima kirjallisuusluettelo: maininnan saa vaivaiset viisi tekstiä, joiden joukossa on kaksi Pietarisen omaa artikkelia! Ei puhetaakaan esimerkiksi Wolfsonin maineikkaasta järkäleestä tai siitä, että Spinozasta on kirjoittanut laajasti esimerkiksi ranskalaisen nykyfilosofian merkittävä edustaja Gilles Deleuze.

Erik Ahonen

(Ilmestynyt aiemmin *Aamulehdessä*.)